

TIESOS NUSTATYMO PROBLEMA ŠIUOLAIKINIAME CIVILINIAME PROCESSE

Žilvinas Terebeiza

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4593
Elektroninis paštas z.terebeiza@lrv.lt

Pateikta 2011 m. birželio 7 d., parengta spausdinti 2011 m. rugsėjo 28 d.

***Anotacija.** Šiame straipsnyje nagrinėjama tiesos nustatymo šiuolaikiniame civiliniame procese problema. Analizuojama civilinio proceso teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikiama tiesos sampratų (materialioji, objektyvioji, formalioji) įvairovė, bandant atsakyti į klausimą, ar suteikimas tiesai turinio, kuris būtų „pritemptas“ prie vienokios ar kitokios civilinio proceso modelio koncepcijos, neiškreipia pačios tiesos esmės ir yra pateisinamas? Straipsnyje, įvertinus dispozityvumo, rungimosi, operatyvumo principus bei įrodymų pakankamumo taisyklės turinį, bandoma atsakyti į klausimą, kokią įtaką šie principai turi tiesos nustatymui ir ar bandymas bet kokia kaina pateisinti tikslą – nustatyti byloje tiesą – suderinamas su proceso operatyvumo, rungimosi, dispozityvumo principais? Straipsnyje taip pat nagrinėjama įrodymų pakankamumo taisyklės, parentos tikimybių pusiausvyros principu, problema bei jos įtaka tiesos nustatymui. Autorius straipsnyje prieina prie išvados, kad norint užtikrinti tinkamą rungimosi, dispozityvumo, operatyvumo principų įgyvendinimą ir kartu pasiekti tikslą – nustatyti byloje tiesą, tai yra tarpusavyje nesuderinami siekiai, kad ir kaip norėtųsi rasti jų pusiausvyrą.*

***Reikšmingi žodžiai:** civilinio proceso teisė, įrodinėjimo procesas, tiesos nustatymas, objektyvioji tiesa, materialioji tiesa.*

Įvadas

Nuo to, kaip pozityviojoje teisėje bus apibrėžtas rungimosi ir dispozityvumo principų turinys bei jų taikymo ribos, teismo ir šalių santykis įrodinėjimo procese, priklausys, ar tiesos nustatymas gali būti įvardijamas kaip vienas iš civilinio proceso tikslų.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę įstatymų leidėjo siekis užtikrinti proceso operatyvumą, ekonomiškumą, pereiti nuo tardomojo prie rungimosi proceso, pabrėžiant šalių autonomijos, rungimosi, operatyvumo principų reikšmę ir atsisakant suabsoliutinti teismo vaidmenį įrodinėjimo procese, akivaizdus ir pažangus. Pasikeitęs požiūris į šalių ir teismo vaidmenį civiliniame procese suponavo ir kitokį tiesos supratimą. Ypač tai išryškėjo 2003 m. sausio 1 d. atlikus civilinio proceso reformą, priėmus naująjį LR CPK¹ (toliau – LR CPK). LR CPK įtvirtinti civilinio proceso tikslai bei nauji civilinio proceso principai paskatino diskusijas – kokia tiesos koncepcija turėtų būti grindžiamas civilinis procesas – atsiradimą. Prieš įgyvendinant civilinio proceso reformą buvo keliamas objektyvios tiesos nustatymo tikslas, o įgyvendinus reformą šis požiūris pasikeitė. Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje pradėtas vartoti „materialiosios tiesos“ terminas, bandant jį pateisinti pasirinkta socialinio civilinio proceso modelio koncepcija. Kyla klausimas, kuo minėtos tiesos sampratos skiriasi ir ar suteikimas tiesai turinio, kuris būtų „pritentmas“ prie vienokios ar kitokios civilinio proceso modelio koncepcijos, neiškreipia pačios tiesos esmės ir ar bandymas bet kokia kaina pateisinti tikslą – nustatyti byloje tiesą – suderinamas su proceso operatyvumo, rungimosi, dispozityvumo principais? Nors kai kuriais minėtų klausimų aspektais teisės doktrinoje buvo atlikta mokslinių tyrimų², tačiau reiktų pažymėti, kad platesnės diskusijos nurodytais klausimais trūksta. Manome, kad pateikimas kitokio požiūrio į tiesos nustatymo problematiką civiliniame procese suaktyvins diskusiją aptariamais klausimais, o tai leis rasti kiek įmanoma geriausius galimų problemų sprendimo būdus.

Tyrimo tikslas: atskleisti tiesos nustatymo problematiką sąryšyje su rungimosi, dispozityvumo, operatyvumo principais. *Tyrimo objektas:* tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese.

Siekiant įgyvendinti šio mokslinio straipsnio tikslą taikyti sisteminės analizės, lyginamasis, lingvistinis, loginis, apibendrinimo, dokumentų analizės ir kiti teoriniai bei empiriniai mokslinio tyrimo metodai. Įvairių mokslinio tyrimo metodų taikymą lėmė pasirinktas tyrimo objektas.

1 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

2 Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002; Terebeiza, Ž. *Įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009; Heß, K. *Wahrheits und Aufklärungspflicht im Zivil und Arbeitsgerichtsprozess*. Dissertation. Saarbrücken: Alma Mater, 2007.

„Gera tik visiška tiesa. Pusė tiesos nieko neverta“

Stefanas Cveigas

1. Požiūrio į tiesą problema

Neretai civilinio proceso tikslas – įgyvendinti subjektines materialines teises – apibūdinamas teisės filosofiją ir teoriją primenančiu teiginiu, kad šis įgyvendinimas esąs „teisingumo vykdymas remiantis tiesa“³. Tačiau teisės doktrinoje nėra vienos nuomonės, kokia tiesos koncepcija turėtų būti grindžiamas civilinis procesas, „tarsi egzistuoantų įvairios tiesos rūšys“⁴.

Vienų autorių nuomone, byloje turi būti nustatyta materialioji tiesa⁵, kitų autorių nuomone – objektyvioji tiesa⁶. Teismų praktikoje taip pat nėra vienodo požiūrio. Vienu atveju teigiama, kad teismas yra įpareigotas nustatyti objektyvią tiesą⁷, kitu atveju teigiama, kad vienas iš civilinio proceso tikslų yra nustatyti materialiąją tiesą⁸. Konstitucinėje jurisprudencijoje taip pat nėra bendros nuomonės. Vienuose nutarimuose teigiama, kad byloje turi būti nustatyta objektyvioji tiesa⁹, kituose – kad materialioji tiesa¹⁰.

Materialiosios tiesos nustatymo šalininkai, kritikuodami tikslą nustatyti byloje objektyvią tiesą, teigia, kad moderniaame civiliniame procese yra būtina atsakyti nustatyti objektyvią tiesą civilinėje byloje, kadangi, paskelbus įrodinėjimo tikslą nustatyti objektyvią tiesą, iš karto reikėtų daryti išvadą, jog daugelyje bylų šis tikslas iš principo negali būti pasiektas ir todėl reikės paaiškinti daug išimčių. Be to, tokio tikslo kėlimas teismą paverttardomuoju organu, o taip gali būti sudaromos sąlygos pažeisti šalių lygiateisiškumo principą, kadangi teismas, užsiimdamas tardomąja veikla, veiks vienos šalies naudai¹¹.

3 Schilken, E. *Zivilprozessrecht*. 5 Auflage. München, 2006, p. 6.

4 Gilles, P. Hinterfragung des Generalthemas aus deutscher Sicht. Iš: *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“*, skirtos profesoriaus dr. Stasio Vėlyvio 70 metų jubiliejui paminėti, vykusios 2008 06 05–06, Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 113.

5 Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 44; Norkus, R. Įrodinėjimo ypatumai sumariniuose procesuose. *Teisė*. 2006, 60: 85.

6 Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 132.

7 Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 29 d. Nutartis, priimta civilinėje byloje *J. K. v. L. K.* (bylos Nr. 2A-412/2008).

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Arex International Trading Co v. UAB „Santoveta“* (bylos Nr. 3K-3-501/2005).

9 Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254; Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 42-1345; Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 80-2423; Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 10-366; Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708; Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.

10 Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas – 2006.11.25, Nr. 127, atitaisymas – 2006.12.16, Nr. 137.

11 Nekrošius, V. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ teorinė ir praktinė analizė. *Justitia*. 2005, 3: 15; Baulin, O. V. *Bremia dokazyvanija pri razbratelstve grazhdanskich del* [The Burden of Proof in the Trial of Civil Cases]. Moskva: Gorodec, 2004, p. 41; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 4, p. 44.

Objektyvios tiesos šalininkai teigia, kad, nenustačius objektyvios tiesos konkrečioje byloje, negali būti įgyvendinamas ir teisingumas, nes neįmanoma nustatyti, ar konkretus asmuo, naudodamasis subjektinėmis teisėmis, iš tikrųjų atsisakė vykdyti pareigas, kuriomis jis privalėjo legalizuoti šį naudojimąsi¹². Konstitucinės justicijos byloje konstatuota, kad konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu¹³.

Kyla klausimas, koks yra esminis skirtumas tarp materialios ir objektyvios tiesos. Matyt, esminio minėtų terminų turinio skirtumo nėra, nes abu šie terminai apibrėžia tiesą, kurią galime pažinti realiai, nes yra atitinkamos materialios priemonės – įrodymai¹⁴, skiriasi tik požiūris į tiesos nustatymo mastą¹⁵. Objektyvioji tiesa, V. Nekrošiaus nuomone, yra kraštutinė materialiosios tiesos atmaina¹⁶. Teisės doktrinoje yra paplitęs požiūris, jog objektyvi tiesa reiškia visišką (šimtaprocentinį) ginčijamų faktinių aplinkybių atkūrimą¹⁷, o materialioji tiesa reiškia „visišką arba beveik visišką“ aplinkybių atkūrimą¹⁸. Civilinio proceso teisės doktrinoje taip pat pažymima, kad teismo vaidmuo demokratinėje valstybėje yra ribotas, nes tai lemia viešųjų ir privačių interesų bei visų civilinio proceso tikslų protingas derinimas. Būtent materialioji tiesa ir gali būti pripažinta efektyviausiu šių skirtingų interesų ir proceso tikslų derinimo rezultatu. Todėl, kalbant apie materialiąją tiesą, yra pabrėžiama, kad teisėjas turi būti įsitikinęs arba beveik įsitikinęs, kad yra aplinkybių arba jų nėra¹⁹. Materialioji tiesa pasiekiamą, kai teismo įsitikinimas yra besiribojantis su realybe²⁰. Panašios nuomonės laikomasi ir teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad teismo, kaip savito įrodinėjimo subjekto civiliniame procese, funkcijos pasireiškia tuo, kad jis tiria ir vertina šalių pateiktus įrodymus ir, remdamasis įrodymų įvertinimu, daro išvadą dėl įrodinėjimo dalyką sudarančių faktų buvimo ar nebuvimo. Tam tikrų faktinių aplinkybių buvimą teismas civilinio proceso tvarka konstatuoja tada, kai jam nekyla didelių abejonių dėl tų aplinkybių egzistavimo. Civiliniame procese įrodinėjimas turi savo specifiką – nėra nustatyta, kad teismas gali daryti išvadą dėl tam tikrų aplinkybių buvimo tik tada, kai dėl jų egzistavimo nėra absoliučiai jokių abejonių. Civiliniame procese

12 Vaišvila, A., *supra* note 5, p. 132–133.

13 Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

14 rlauskaitė-Rinkevičienė, U. Pažinimo procesas ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 11(89): 74–75.

15 Heß, K., *supra* note 2, p. 146–148.

16 Nekrošius, V., *supra* note 2, p. 37.

17 *Ibid.*, p. 40; Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 559; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 4, p. 44.

18 Parker, J.; Lewisch, P. *Materielle Wahrheitsfindung im Zivilprozess*. 100 Jahre ZPO konomische Analyse des Zivilprozesses / Hrsg.: Lewisch, P.; Rechberger, W. H. Wien, 1998, p. 205; Nekrošius, V., *supra* note 2, p. 38; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 4, p. 44.

19 Nekrošius, V., *supra* note 2, p. 38.

20 Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, 63: 82.

vadovaujamosi įrodymų pakankamumo taisykle, kuri grindžiama tikimybių pusiausvyros principu. Teismas civiliniame procese išvadą dėl faktų buvimo gali daryti ir tada, kai tam tikros abejonės dėl fakto buvimo išlieka, tačiau visuma byloje esančių įrodymų leidžia manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus²¹. Iš materialiąją tiesą apibūdinančios sampratos matyti, kad tiesa yra antraeilis dalykas, pirmiausia pabrėžiami viešųjų ir privačių interesų bei visų civilinio proceso tikslų derinimas, ir vadovaujantis šiais principais bandoma formuluoti tiesą apibūdinančią sampratą, kuri atitiktų pasirinkto socialinio civilinio proceso modelio koncepciją.

Viena vertus, atrodytų, kad materialiosios tiesos nustatymo šalininkų požiūris yra logiškas ir atitinkantis pasirinkto socialinio civilinio proceso modelio koncepciją, bandant rasti pusiausvyrą tarp tiesos (teisingumo) ir proceso koncentruotumo, ekonomiško, civilinio proceso tikslų įgyvendinimo bei viešųjų ir privačių interesų protingo derinimo.

Kita vertus, kyla klausimas, ar pasirinkus tokią materialios tiesos sampratos koncepciją iš principo galima kalbėti apie tikslą nustatyti tiesą ir ar tokio tikslo kėlimas savaime yra vertybė. Matyt, ne. Vertybe jis taps tik tuomet, jeigu bus sudarytos sąlygos jį pasiekti. Tačiau jei vadovaujamosi tiesos koncepcija, kuri paremta „beveik visišku“, „tikėtinu“ aplinkybių nustatymu, akivaizdu, kad toks požiūris iškreipia pačią tiesos esmę ir suteikia jai nebūdingą turinį. Kalbėti apie tiesos nustatymo tikslą būtų galima tik tuomet, jeigu teismas sugebėtų nustatyti visas bylai reikšmingas objektyviai egzistavusias aplinkybes ir nustatytų atsižvelgiant į aplinkybes tinkamai pritaikys teisės normas. Pasak Vokietijos profesorius P. Gileso, tik tuo atveju, jeigu teismo sprendimas bus „virtualusis aplinkybių tikroviškumo atvaizdas“, pagrįstas „tikromis“, „realiomis istorinėmis“ aplinkybėmis, galima kalbėti apie tiesos nustatymo tikslą²². Taigi, tais atvejais, kai nėra galimybės (arba tokia galimybė yra ribota) nustatyti tikrų, objektyviai egzistavusių „istorinių“ aplinkybių, nėra prasmės kalbėti apie tiesos nustatymo tikslą, juo labiau tokio tikslo siekiamybę bandyti pateisinti skirtingomis „tiesų“ interpretacijomis, tarsi egzistuočių įvairios tiesos rūšys, o ne vienintelė tiesa. Manome, kad būtent toks požiūris į tiesą, neskirstant jos į objektyviają, formaliąją ar materialiąją, turėtų būti pamatinis ir remiantis tokia tiesos samprata reikėtų atsakyti į klausimą, ar šiuo metu galiojančios procesinės priemonės, suteiktos teismui ir bylos šalims, yra pakankamos, kad būtų pasiektas tikslas nustatyti byloje tiesą.

---

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. G. v. Vilniaus apskrities virštininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-324/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Z. Krapikas v. K. Krapikas* (bylos Nr. 3K-3-147/2005); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gruodžio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Blažienės personalinė įmonė „Albina“ v. Vilniaus miesto valstybinė mokesčių inspekcija* (bylos Nr. 3K-3-945/1999).

22 Gilles, P., *supra* note 3, p. 115.

2. Įrodymų pakankamumo taisyklės, grindžiamos tikimybių pusiausvyros principu, įtaka tiesos nustatymui

Lietuvoje ilgą laiką nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje nebuvo keliamas įrodymų pakankamumo klausimas, kadangi iki civilinio proceso teisės reformos buvo laikomasi nuomonės, kad teismas turi byloje nustatyti objektyviąją tiesą, o tai reiškia, kad turi būti nustatytos visos bylai reikšmingos aplinkybės, kurios absoliučiai atitinka tikrovę. Tad, laikantis nuostatos, kad teismas byloje turi nustatyti objektyvią tiesą, ir įrodinėjimą grindžiant tardymo principu, neturėtų kilti klausimas dėl įrodymų pakankamumo. Kadangi faktas gali būti pripažintas įrodytu tik tuo atveju, jeigu teismas visiškai įsitikina, kad byloje esantys įrodymai patvirtina situaciją, egzistavusią realiame gyvenime.

Poreikis kalbėti apie įrodymų pakankamumo taisyklės taikymą atsirado pradėjus vykdyti civilinio proceso teisės reformą, kai nuo procesiniame įstatyme formaliai įtvirtinto rungimosi principo buvo pereita prie realiai veikiančio rungimosi principo ir atsisiakius tikslo nustatyti byloje objektyvią tiesą. Civilinio proceso kodekso projekte buvo siūloma nustatyti teismo įsitikinimo laipsnį, kuris leistų laikyti faktą įrodytu. Šio projekto 176 straipsnyje buvo nustatyta, kad įrodinėjimo tikslas – visiškas ar beveik visiškas teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja²³. Tačiau pateiktam siūlymui nebuvo pritarta ir atsakyta žodžių „visiškas arba beveik visiškas“. Klausimas, kokį teismas turėtų pasiekti įsitikinimo laipsnį, paliktas spręsti teismų praktikai bei teisės doktrinai.

Teismų praktikoje ne kartą pažymėta, kad svarbiausia teismo pareiga yra apginti asmens pažeistas teises ar įstatymų saugomus interesus. Tai galima padaryti tik teisingai nustačius teisiškai reikšmingas faktines bylos aplinkybes²⁴. Kyla klausimas, koks turėtų būti įrodymų pakankamumo standartas, kad aplinkybės būtų galima laikyti teisingai nustatytomis? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad tam tikrų faktinių aplinkybių buvimą teismas civilinio proceso tvarka konstatuoja tada, kai jam nekyla didelių abejonų dėl tų aplinkybių egzistavimo. Civiliniame procese įrodinėjimas turi savo specifiką – nėra nustatyta, kad teismas gali daryti išvadą dėl tam tikrų aplinkybių buvimo tik tada, kai dėl jų egzistavimo nėra absoliučiai jokių abejonų. Civiliniame procese vadovaujamosi įrodymų pakankamumo taisykle, kuri grindžiama tikimybių pusiausvyros principu. Teismas civiliniame procese išvadą dėl faktų buvimo gali daryti ir tada, kai tam tikros abejonės dėl fakto buvimo išlieka, tačiau visuma byloje esančių įrodymų leidžia manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo

23 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso projektas (I-III dalis) Nr. IXP-926 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-10]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147583>.

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 51 „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 22, p. 175.

nebuvus²⁵. Teisės doktrinoje pažymima, kad įrodinėjimo problema civiliniame procese spręstina tikimybių teorija, t. y. faktas gali būti pripažintas įrodytu, jeigu šalies, kuri remiasi tuo faktu, pateikti įrodymai leidžia daryti labiau tikėtiną išvadą apie jo buvimą ar nebuvimą²⁶. Ginamo intereso ir ginčo materialusis teisinis pobūdis gali lemti, kad vienoje byloje taikomi griežtesni, kitose – liberalesni įrodymų pakankamumo nustatymo kriterijai²⁷. Teisės doktrinoje pažymima, kad tikimybės laipsnis turi būti proporcingas nagrinėjamam ginčui²⁸.

Atsižvelgiant į formuojamą teismų praktiką, galima teigti, kad aplinkybės bus teisingai nustatytos, kai tam tikrų abejonių dėl fakto buvimo nors ir liks, tačiau visuma byloje esančių įrodymų leis manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus, o tikėtinumo laipsnis priklauso nuo ginamo intereso ir ginčo materialaus teisinio pobūdžio. Pasirinkus „tikėtinumo“ įrodinėjimo standartą, klausimas, koks tikėtinumo laipsnis turi būti pasiektas, kad faktas būtų laikomas nustatytu, lieka aktualus. Tačiau atsakymo į šį klausimą nepateikia nei LR CPK, nei teismų praktika, todėl į šį klausimą bandoma atsakyti teisės doktrinoje.

V. Mikelėnas įrodinėjimo standartą bandė suvesti į matematinę formulę – 51 ir 49. Tikimybės laipsnis turėtų būti aukštesnis tose civilinėse bylose, kuriose paliečiamas viešas interesas²⁹. Pasak P. Murphy, jeigu ieškovas įvykdė įrodinėjimo našta ir sugebėjo teisėją įtikinti, kad jis yra teisus, tai jis ir nugalėjo, remiantis tikimybe 51 prieš 49. Jeigu susiformavo santykis 50 prieš 50, tai ieškinys yra netenkintinas, kadangi tikimybės santykis yra lygiavertis³⁰. Kiti autoriai skiria tikėtinumo lygius: pirma, mažai tikėtina; antra, tikėtina; trečia, patvirtinta; ketvirta, akivaizdu; penkta, visiškai tikra. Įrodytu laikomas tik patvirtintas faktas. Vadinas, užtenka pasiekti trečią tikėtinumo lygį, kad faktą būtų galima laikyti įrodytu³¹. Kyla klausimas, kokiais objektyviais kriterijais būtų galima pamatuoti teismo įsitikinimo laipsnį, kad būtų galima laikyti aplinkybę įrodyta? Akivaizdu, kad objektyvių kriterijų, kuriais remiantis gali būti atskirta aiški skirtingų

-
- 25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. *Vilniaus apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-324/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Z. *Krapikas v. K. Krapikas* (bylos Nr. 3K-3-147/2005); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje A. *Blažienės personalinė įmonė „Albina“ v. Vilniaus miesto valstybinė mokesčių inspekcija* (bylos Nr. 3K-3-945/1999).
- 26 Cohen Jonathan, L. *The Logic of Proof*. Aarnio, A.; MacVormick, D. N. (eds.). Vol. II. Dartmouth: Aldershot, 1992, p. 473.
- 27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje R. *Žižiūnaitė v. AB „Panevėžio duona“* (bylos Nr. 3K-3-513/2004).
- 28 Bojczuk, W. *Evidence*. Textbook. 5-th ed. London, 1993, p. 77.
- 29 Mikelėnas, V. Įrodymų pakankamumo problema civiliniame procese. *Tarptautinės konferencijos medžiaga „Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje“*. Vilnius, 2005, p. 10.
- 30 Murphy, P. *A Practical Approach to Evidence*. 3-rd ed. London, 1988, p. 94.
- 31 Kevin, M.; Clermont, Emily Sherwin. A Comparative View of Standards of Proof. *The American Journal of Comparative Law*. 2002, 50: 243–275; Kosaitė-Čypienė, E. Įrodinėjimo tikslas, teismo ir šalių vaidmuo Švedijos civiliniame procese. Iš: *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“*, vykusios 2006 08 14–15 Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 68–69.

tikėtinumo laipsnių riba, negali būti, nes tai yra mąstymo procesas, kuris, priklausomai nuo teisėjo profesinės patirties, sąžinės, atsakomybės jausmo ir kt., skiriasi. Todėl bandymas nustatyti tikėtinumo laipsnį, kurį pasiekus būtų galima laikyti aplinkybę nustatyta, sunkiai praktiškai įgyvendinamas uždavinys bei sudaro prielaidas paneigti tiesos nustatymo galimybę.

Įrodymų pakankamumo taisyklė, pagrįsta subjektyviu beveik visišku įsitikinimu dėl fakto buvimo ar nebuvimo ir tiesa – tai du tarpusavyje nesuderinami dalykai, kadangi paneigiami aiškumo, tikrumo, akivaizdumo kriterijai, kurie yra būtini norint nustatyti tiesą byloje. Tiesa, kuri priklauso nuo subjektyvių sąlygų, yra ne tiesa, o tiesos iliuzija. Tokios tiesos neįmanoma atskirti nuo netiesos, nes tai, kas vienam yra tiesa, kitam bus netiesa. Tiesa savo esme gali būti tik objektyvi, t. y. nepriklauso nuo individo nuožiūros, visi individai turi ją pripažinti vienodai³². Nesant aiškumo kaip tiesos požymio, pakaitalu tampa tikėtinas. Netvirtindamas nei teisingumo, nei klaidingumo, tikėtinas išreiškia neutralumą: kuri nors pažiūra panaši į tiesą, jai artima, kuriuo nors laipsniu tikėtina³³. Tais atvejais, kai įsitikinimas ribojasi su tikėtinumu, teismas, įgyvendindamas išaiškinimo pareigą, turėtų pasinaudoti įstatymo suteikta teise, o kartu ir pareiga patikslinti šalies naštą įrodinėti, o jeigu šalis jos neįvykdo (nepašalina abejonės), priimti jai nepalankų sprendimą. Faktas turėtų būti laikomas įrodytu, kai teismui nekyla jokios abejonės dėl jo buvimo ar nebuvimo, tik tokiu atveju bus tinkamai įgyvendintas teisingumas, stiprinamas pasitikėjimas valstybe ir teise³⁴.

Taigi, įrodymų pakankamumo taisyklės, paremtos tikimybės pusiausvyros principu, taikymas susilpnina siekį nustatyti byloje tiesą, todėl tikslas nustatyti byloje tiesą daugeliu atveju nebus pasiektas, o tai reiškia, kad ir tokio tikslo kėlimas yra deklaratyvus.

Reikėtų pritarti ir I. V. Rešetnikovos nuomonei, kad jeigu teismo sprendimas bus grindžiamas tikimybių pusiausvyros principu, nėra prasmės kalbėti apie tikslą nustatyti byloje tiesą³⁵.

3. Dispozityvumo, rungimosi ir operatyvumo principų įtaka tiesos nustatymui

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę įstatymų leidėjo siekis pereiti nuo tardomojo prie rungimosi proceso, pabrėžiant šalių rungimosi, dispozityvumo, operatyvumo principų reikšmę ir atsakant suabsoliutinti teismo vaidmenį teismo procese, buvo akivaizdus ir pažangus. Pasikeitęs požiūris į šalių ir teismo vaidmenį neabejotinai turėjo įtakos ir tiesos nustatymui.

32 Sezemanas, V. *Gnoseologija*. Vilnius: Mintis, 1987, p. 310.

33 Plečkaitis, R. *Lietuvos filosofijos istorija*. I tomas. Vilnius, 2004, p. 287.

34 Terebeiza, Ž., *supra* note 2, p. 96.

35 Rešetnikova, I. V.; Jarkov, V. V. *Grazhdanskoje pravo i grazhdanskij process v sovremennoj Rossii* [Civil Law and Civil Process in Modern Russia]. Moskva: Norma, 1999, p. 169.

Pagal dispozityvumo principą šalys turi teisę laisvai naudotis savo materialinėmis ir procesinėmis teisėmis, pačios veikti proceso eigą. Teismo iniciatyva galima tik tokiu mastu, kiek tai nepažeidžia dispozityvumo principo³⁶. Taigi iš esmės bylos baigtis priklauso nuo šalių valios, o tai reiškia, kad mintis pasiekti tikslą – nustatyti tiesą – praktiškai pasidaro neįmanoma. Juk kiekviena šalis (tiek ieškovas, tiek atsakovas) turi skirtingus tikslus (suinteresuotumą). Ieškovo tikslas – laimėti bylą, todėl jis nurodys teisinio santykio metu egzistavusias faktines aplinkybes, kurios jam yra naudingos. Atsakovas taip pat suinteresuotas pateikti tik tą informaciją, kuri jam yra naudinga. Pasak O. V. Baulino, sunkiai įsivaizduojamas tikslas nustatyti tiesą byloje, kai įrodinėjimo procese dalyvaujantys asmenys turi skirtingą teisinį suinteresuotumą (tikslus)³⁷. Skirtingas teisinis suinteresuotumas bylos baigtimilemiai tai, kad šalys gali pateikti ne visą ginčo išsprendimui naudingą informaciją, o tik tą, kuri šalims yra naudinga, t. y. šalys paprastai nėra suinteresuotos padėti teismui įgyvendinti teisingumą, taigi ir nustatyti tiesą byloje. Todėl iškeltas tikslas – nustatyti byloje tiesą – daugeliu atvejų nebus pasiektas, liks deklaratyvus.

Jeigu šalys neturi pareigos padėti teismui įgyvendinti teisingumo, kyla klausimas, ar galiojantis teisinis reguliavimas suteikia teismui pakankamai galių, kad būtų pasiektas tikslas – nustatyta byloje tiesa³⁸, ar vis dėlto rungtimosi principas gali užtikrinti tiesos nustatymą.

Teismui kaip valdžios institucijai tenka labai svarbus vaidmuo visuomenės bei valstybės gyvenime, nes būtent jam vieninteliu yra pavesta vykdyti teisingumą (Lietuvos Konstitucijos 109 str., LR CPK 6 str.). Teismas, vykdydamas teisingumą yra nepriklausomas ir nešališkas (LR CPK 21 str.), klauso tik įstatymo (Lietuvos Konstitucijos 109 str. 3 d.). Taigi tik teismas, neturintis materialinio teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, galėtų siekti nustatyti tiesą byloje. Tačiau teismo galios, nustatant visas reikšmingas bylos aplinkybes, gana ribotos. Teismas turi teisę, o kartu ir pareigą būti aktyvus įgyvendinant išaiškinimo pareigą laikantis ieškinyje nustatytų reikalavimų ir tik atsižvelgiant į šalių valią³⁹. Teismas neturi teisės išaiškinti aplinkybes, reikalauti jas pateikti savo iniciatyva, jas tirti, jeigu prieš tokius veiksmus pasisako šalys⁴⁰. Teismo uždavinys – vienoda konflikto dalyvių teisių gynyba ir peržengti šių ribų teismas negali. Kai šalis yra pasyvi įrodinėjimo metu, teismas neturi rodyti susidomėjimo dėl to, bandydamas pakeisti jos pasyvumą savo aktyvumu. Teismas civilinėje byloje neturi turėti didesnio intereso dėl bylos baigties, nei turi proceso dalyvis⁴¹. Teismų praktikoje taip pat yra ne kartą konstatuota, kad civilinės bylos teismuose nagrinėjamos laikan-

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *M. Vyšniauskienė v. Kauno miesto valdyba* (bylos Nr. 3K-3-235/1999).

37 Baulin, O. V., *supra* note 10, p. 37–42.

38 Zuckerman, A. A. S. Justice in Crisis: Comparative Dimensions of Civil Procedure. In: *Civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1999, p. 1–5.

39 Nekrošius, V. Teisingo sprendimo sąvoka civilinio proceso mokyklose. *Teisės problemos*. 1997, 2: 66.

40 Muradjan, E. M. Dispozitivnoje pravosuđe kak eticheseskaja paradigma budushevo [Dispositive Justice as an Ethical Paradigm of the Future]. *Sovremennoje pravo*. 2000, 4: 39.

41 Baulin, O. V., *supra* note 10, p. 45.

tis rungimosi principo, todėl negalimas įrodinėjimo naštos perkėlimas teismui⁴². Tai, gi, ginčo teisenoje teismo vaidmuo įrodinėjimo procese yra ribojamas, kadangi ginčo nagrinėjimas grindžiamas šalių rungimosi principu. Kiekviena šalis turi našta įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ir atsikirtimų pagrindu. Laisva valia pasirinkusios reikalavimų ir atsikirtimų pagrindą, šalys jų pasirinktomis įrodinėjimo priemonėmis pačios turi nurodytas aplinkybes įrodyti. Teismas negali nė vienai iš šalių padėti įrodyti jos įrodinėjamas aplinkybes. Todėl tikslo nustatyti byloje tiesą, kai šio tikslo pasiekimas iš esmės priklauso nuo šalių, turinčių skirtingus interesus, valios, o teismo vaidmuo įrodinėjimo procese yra ribotas, pasiekimas yra sunkiai įsivaizduojamas ir mažai praktinės naudos duodantis dalykas. Nesant galimybės pasiekti nusistatyto tikslo, paneigiamas pats tikslas.

Kita vertus, sunku būtų paneigti, kad civilinio proceso įstatyme įtvirtinta rungimosi forma gali padėti nustatyti byloje tiesą, tačiau jeigu šalys to siektų ir norėtų. Pasak A. Bonerio, vieninteliu keliu nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes turėtų tapti tikrasis šalių rungimasis, pateikiant ir tiriant įrodymus, aktyviai vadovaujant nors ir nešališkam, tačiau visapusiškai suinteresuotam nustatyti tiesą teismui⁴³. Būtų sunku paneigti šio autoriaus išsakytą nuomonę, kadangi tiek ieškovas, siekdamas, kad jo ieškinys būtų patenkintas, tiek atsakovas, siekdamas paneigti ieškovo nurodytas aplinkybes, yra priversti pateikti įrodymus, kuriais remiantis galėtų būti atkurtos praeities aplinkybės (nustatyta tiesa). Bendri, nors ir skirtingi šalių procesiniai veiksmai, gali užtikrinti ieškomų faktų nustatymą. Tačiau toks aiškinimas nepasižymi universalumu ir yra abejotinas jo praktinis pritaikomumas. Šalių rungimasis gali padėti teismui nustatyti tiesą, tačiau to negarantuoja, kadangi šalys paprastai yra suinteresuotos savo interesų gynimu, o ne tiesos nustatymu, o teismo, kaip vienintelio subjekto suinteresuoto tiesos nustatymu, galios įrodinėjimo procese yra ribotos. Juk dauguma civilinio proceso tvarka nagrinėjamų ginčų kyla iš privatinės teisės reguliuojamų teisinių santykių, o jiems būdingas šalių autonomijos principas, leidžiantis šalims pačioms, nepažeidžiant įstatymų, pasirinkti elgesio modelį. Neabejotina, kad ginčo privatumas lemia ir ginčo sprendimo formą. Todėl bandymas bet kokia kaina rasti pusiausvyrą tarp tikslo nustatyti byloje tiesą ir dispozityvumo, rungimosi principų, sunkiai įgyvendinamas uždavinys. Teismas gali nustatyti tiek „tiesos“, kiek jos norės atskleisti ginčo šalys.

Egzistuoja ir kitos priežastys, leidžiančios abejoti tikslo nustatyti byloje tiesą pasiekimo galimybe. 2002 m. reformuojant Lietuvos civilinį procesą, viena iš reformos kryptių buvo padaryti civilinį procesą operatyvesnį. LR CPK suformuluotas civilinio proceso tikslas – kuo greitesnis teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas bei apibrėžti proceso koncentracijos, ekonomiškumo principai nedviprasmiškai įpareigojo teismą imtis visų leistinų priemonių, kad byla būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką (LR CPK 2, 7, 72, 158 str. kt.). Nors po atliktos Lietuvos civilinio proceso reformos praėjo

42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lytagra“ v. V. A. Janušauskas (bylos Nr. 3K-3-507/2003).

43 Bonner, A. T. *Ustanovlenije obstojaatelstv grazhdanskykh del* [The Establishing the Circumstances of Civil Cases]. Moskva: Gorodec, 2000, p. 52.

santykiškai nedaug laiko, Lietuvos Respublikos Seimui yra pateiktas LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas, kuriame, be kita ko, siūloma įtvirtinti nuostatas, kurios leistų užtikrinti proceso operatyvumo principo realizavimą⁴⁴. Be to, Europos Tarybos Ministrų Komitetas 2010 m. vasario 24 d. priėmė rekomendaciją CM/Rec(2010)3 dėl veiksmingų priemonių užkertant kelią pernelyg ilgai proceso trukmei, kurioje valstybės raginamos numatyti priemonės spartinti procesus⁴⁵. Taigi siekis padaryti civilinį procesą operatyvesnį, pritaikant jį naujoms rinkos sąlygoms, akivaizdus ir pažangus. Tačiau jeigu norima iš tikrųjų pagreitinti bylos nagrinėjimą, bus sudėtinga skirti tiek daug laiko ir rūpestingumo išsiaiškinti tikrąsias bylos aplinkybes, o suteikimas daugiau galių teismui iškreiptų rungimosi esmę. Todėl bandymas bet kokia kaina pateisinti tikslą – nustatyti byloje tiesą, dirbtinai suteikiant jam nebūdingą turinį (nustatyti materialią, formalią, santykinę tiesą ar kt.), pats savaime nėra vertingas, o pusiausvyros (harmonijos) tarp dviejų tarpusavyje nesuderinamų tikslų – tiesos nustatymo ir greito bylos išnagrinėjimo ieškojimas yra mažai praktinės naudos duodantis dalykas, kad ir kaip norėtusi rasti šių priešingų tikslų pusiausvyrą. Reikėtų pritari P. Gileso nuomonei, kad dėl stiprėjančių civilinio proceso operatyvumo principo vis rečiau kyla mintis nustatyti tiesą bet kokia kaina⁴⁶. Tačiau, nors ir esant aptariamų tikslų nesuderinamumui, jokių būdu nereiškia, kad tiesos siekiamybė turėtų būti išbraukta iš civilinio proceso terminologijos. Pasirinkus rungimosi formą ir apibrėžus teismo galių ribas įrodinėjimo procese, atitinkamai turėtų keistis ir požiūris į tiesos nustatymą, neiškeliant jos nustatymo tikslo⁴⁷, o įvardijant tiesos nustatymą kaip principą. Akivaizdu, kad kryptingumas siekiant nustatyti tiesą ir būtinumas kiekvienoje byloje nustatyti tiesą yra skirtingi dalykai. Kaip minėta, rungimosi forma nepaneigia galimybės nustatyti byloje tiesą, jeigu to norės pačios ginčo šalys. Tačiau siekiant užtikrinti tiesos nustatymo principą, kiekviena šalis turi griežtai vykdyti pareigą teikti „išsamius ir tikrovę atitinkančius paaiškinimus dėl faktinių aplinkybių“⁴⁸, o šios pareigos tinkamo įvykdymo užtikrinimą turi garantuoti pozityvioji teisė bei šios teisės taikytojai – teisėjai.

Išvados

1. Tik tuo atveju, jeigu pozityvioji teisė sudarys sąlygas nustatyti visas teisinio santykio metu objektyviai egzistavusias „istorines“ aplinkybes, galėtų būti keliamas tikslas nustatyti byloje tiesą. Bandymas bet kokia kaina pateisinti tikslą – nustatyti byloje tiesą, dirbtinai suteikiant jam nebūdingą turinį (nustatyti materialią, formalią, santykinę tiesą

44 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo 2009 m. lapkričio 10 d. projekto Nr. 9104(1)LD Aiškinamasis raštas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-31]. <<http://www.lrs.lt>>.

45 Recommendation CM/Rec(2010)3 on effective remedies for excessive length of proceedings, adopted by the Committee of Ministers to member states on 24 February 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-25]. <<https://wcd.coe.int/>>.

46 Gilles, P., *supra* note 3, p. 119.

47 Heß, K., *supra* note 2, p. 146–148.

48 Gilles, P., *supra* note 3, p. 117.

ar kt.), pats savaiame nėra vertingas, tarsi egzistuoju įvairios tiesos rūšys, o ne vienintelė tiesa.

2. Įrodymų pakankamumo taisyklės, paremtos tikimybės pusiausvyros principu, taikymas nesuderinamas su siekiu nustatyti byloje tiesą. Tikimybių pusiausvyros principo taikymas, paremtas subjektyviu vertinimu, ir tiesa – tai du tarpusavyje nesuderinami dalykai, kadangi sudaro prielaidas paneigti aiškumo, tikrumo, objektyvumo kriterijus, kurie yra būtini norint nustatyti tiesą.

3. Tuo atveju, jeigu tiesos nustatymas iš esmės priklauso nuo šalių, turinčių skirtingą teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi, valios, o teismo vaidmuo įrodinėjimo procese yra ribotas, tikslas nustatyti byloje tiesą daugeliu atvejų nebus pasiektas, deklaratyvus. Pasirinkus rungimosi formą ir apibrėžus teismo galių ribas įrodinėjimo procese, atitinkamai turėtų keistis ir požiūris į tiesos nustatymą, neiškeliant jos nustatymo tikslo, o įvardijant tiesos nustatymą kaip principą.

4. Siekis per kuo trumpesnę laiką ir kuo mažesnėmis sąnaudomis išnagrinėti bylą ir nustatyti byloje tiesą – tai du tarpusavyje nesuderinami siekiai, kad ir kaip norėtųsi rasti jų pusiausvyrą.

Literatūra

- Arlauskaitė-Rinkevičienė, U. Pažinimo procesas ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 11(89).
- Baulin, O. V. *Bremia dokazyvanija pri razbitatelstve grazhdanskich del* [The Burden of Proof in the Trial of Civil Cases]. Moskva: Gorodec, 2004.
- Bonner, A. T. *Ustanovlenije obstojatelstv grazhdanskych del* [The Establishing the Circumstances of Civil Cases]. Moskva: Gorodec, 2000.
- Bojczuk, W. *Evidence*. Textbook. 5-th ed. London, 1993.
- Cohen, J. L. *The Logic of Proof*. Aarnio, A.; MacVormick, D. N. (eds.). Vol. II. Dartmouth: Aldershot, 1992.
- Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
- Gilles, P. *Hinterfragung des Generalthemas aus deutscher Sicht*. Iš: *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“*, skirtos profesoriaus dr. Stasio Vėlyvio 70 metų jubiliejui paminėti, vykusios 2008 06 05–06, Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
- Heß, K. *Wahrheits und Aufklärungspflicht im Zivil und Arbeitsgerichtsprozeß*. Dissertation. Saarbrücken: Alma Mater, 2007.
- Kevin, M.; Clermont, Emily Sherwin. A Comparative View of Standarts of Proof. *The American Journal of Comparative Law*. 2002, 50.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254
- Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas – 2006 11 25, Nr. 127, atitaisymas – 2006 12 16, Nr. 137.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

- Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 10-366.
- Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 80-2423.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 42-1345.
- Kosaitė-Čypienė, E. Įrodinėjimo tikslas, teismo ir šalių vaidmuo Švedijos civiliniame procese. Iš: *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“, vykusios 2006 08 14–15, Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
- Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 51 „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 22.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. Vilniaus apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-324/2008).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje *Z. Krapikas v. K. Krapikas* (bylos Nr. 3K-3-147/2005).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. Blažienės personalinė įmonė „Albina“ v. Vilniaus miesto valstybinė mokesčių inspekcija* (bylos Nr. 3K-3-945/1999).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *R. Žižiūnaitė v. AB „Panevėžio duona“* (bylos Nr. 3K-3-513/2004).
- Mikelėnas, V. Įrodymų pakankamumo problema civiliniame procese. *Tarptautinės konferencijos medžiaga „Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje“*. Vilnius, 2005.
- Murphy, P. *A practical Approach to Evidence*. 3-rd ed. London, 1988.
- Muradjan, E. M. Dispozitivnoje pravosudje kak eticheskaja paradigma budushevo [Dispositive Justice as an Ethical Paradigm of the Future]. *Sovremennoje pravo*. 2000.
- Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Nekrošius, V. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ teorinė ir praktinė analizė. *Justitia*. 2005, 3.
- Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, 63.
- Nekrošius, V. Teisingo sprendimo sąvoka civilinio proceso mokyklose. *Teisės problemos*. 1997, 2.
- Parker, J.; Lewisch, P. *Materielle Wahrheitsfindung im Zivilprozeß*. 100 Jahre ZPO konomische Analyse des Zivilprozesses. Hrsg.: Lewisch, P.; Rechberger, W. H. Wien, 1998.
- Plečkaitis, R. *Lietuvos filosofijos istorija*. I tomas. Vilnius, 2004.
- Recommendation CM/Rec(2010)3 on effective remedies for excessive length of proceedings, adopted by the Committee of Ministers to member states on 24 February, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-25]. <<https://wcd.coe.int/>>.
- Reshetnikova, I. V.; Jarkov, V. V. *Grazhdanskoje pravo i grazhdanskij process v sovremennoj Rossii*. [Civil Law and Civil Process in Modern Russia]. Moskva: Norma, 1999.
- Sezemanas, V. *Gnoseologija*. Vilnius: Mintis, 1987.
- Schilken, E. *Zivilprozessrecht*. 5 Auflage. München, 2006.

Terebeiza, Ž. *Įrodinėjimo našta ir jos paskirtymas civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.

Zuckerman, A. A. S. *Justice in Crisis: Comparative Dimensions of Civil Procedure*. In: *Civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure*. Oxford University Press. Oxford, New York, 1999.

THE PROBLEM OF THE ESTABLISHMENT OF TRUTH IN THE COURSE OF CIVIL PROCESS

Žilvinas Terebeiza

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The definition of the content of the principle of competition and the dispositive principle, their application limits, and the relation of court and its parties during the evidentiary process in positive law will determine whether the establishment of truth can be named as one of the aims of civil process.*

Since Lithuania regained its independence the objective of law makers to warrant operational efficiency of the process, to turn from investigative process to the equality of arms has been obvious and progressive. They have emphasized the significance of the autonomy of parties, the principles of the equality of arms and operational efficiency and refused to embrace the ideal of court role in the course of evidentiary process. The changed attitudes towards the role of parties and court in civil process determined different understanding of truth. This fact especially manifested itself after the reform of civil process implemented on the 1st of January in 2003, when a new Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania was carried out. The aims of civil process and new principles of civil process specified in the Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania encouraged the appearance of the discussion—what concept of truth should be the ground of civil process. Before the reform of civil process the goal was to establish objective truth, after the reform this attitude changed. Both legal doctrine and court practice started using the term “material truth” trying to justify it with a the help of the chosen concept of the social model of civil process.

The author of this article tries to analyze the variety of concept of truth (material, objective, formal) given both in the legal doctrine of civil process and in the court practice making an attempt to answer the question whether the apportion of truth by the content which “is pulled” to one or another concept of civil process model does not distort the very meaning of truth and is justifiable? The article assesses the dispositive principle, the principles of competition and operational efficiency and the content of the sufficient evidence rule and tries to answer the question what impact the latter principles have on the establishment of truth and, if the effort to justify the goal at whatever risks - to establish a the truth in a case - corresponds to the principles of operational efficiency and competition and the dispositive principle? The article also examines the problem of the sufficient evidence rule supported by

the probabilities balance principle and its impact on the establishment of truth. The author of the article comes to the conclusion that it is impossible to warrant proper implementation of the principles of operational efficiency and competition and the dispositive principle, and at the same to reach the goal - to establish truth within the case - however much wanted to find balance between them.

Keywords: *civil process law, evidentiary process, the establishment of truth, objective truth, material truth.*

Žilvinas Terebeiza, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorius, socialinių mokslų (teisė) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: įrodinėjimas civiliniame procese, civilinio proceso teisė.

Žilvinas Terebeiza, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil Procedure, Lecturer, Doctor of Social Sciences (Law). Research interests: averment in the course of civil process, civil process law.